

DUNYO XALQLARI MADANIYATIDA HAYVONLAR BILAN BOG’LIQ QARASHLAR

Urganch Davlat Tibbiyot instituti “Ijtimoiy fanlar “ kafedrasida o‘qituvchisi

Saliyeva Shahnoza Rasul qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyo xalqlarining madaniyati va e’tiqodlarida hayvonlarning tutgan o’rni tadqiq qilinadi. Totemizmda, animizm va turli dinlardagi hayvonlar bilan bog’liq ramziy ma’nolar, shuningdek, Sharq va G’arb mifologiyasidagi o’xshashlik hamda farqlar tahlil qilingan.

Аннотация: В данной статье исследуется роль животных в культуре и верованиях народов мира. Анализируются символические значения животных в тотемизме, анимизме и различных религиях, а также сходства и различия в мифологии Востока и Запада.

Abstract: This article explores the role of animals in the culture and beliefs of world nations. It analyzes the symbolic meanings associated with animals in totemism, animism, and various religions, as well as the similarities and differences in Eastern and Western mythology.

Kalit so‘zlar: Madaniyat, mifologiya, totemizm, simbolizm, muqaddas hayvonlar, folklor, zardushtiylik, islom, buddizm.

Ключевые слова: Культура, мифология, тотемизм, символизм, священные животные, фольклор, зороастризм, ислам, буддизм.

Keywords: Culture, mythology, totemism, symbolism, sacred animals, folklore, Zoroastrianism, Islam, Buddhism

Dunyo xalqlari madaniyatida hayvonlar shunchaki biologik turlar emas, balki mifologiya, din, san’at va ijtimoiy tuzumning ajralmas qismi hisoblanadi. Quyida ushbu mavzu bo’yicha keng qamrovli maqola taqdim etiladi. Insoniyat tarixining ilk bosqichlaridanoq hayvonlar tirikchilik manbai bo’lish bilan birga, ilohiy kuchlar ramzi sifatida ham ko’rilgan. Qadimgi odamlar hayvonlarning kuchiga, tezligiga va instinktlariga qarab, ularni o’zlariga homiy yoki dushman deb bilishgan. Jumladan Turkiy xalqlarning qadimgi dunyoqarashida hayvonlar nafaqat yordamchi, balki qabilaning homiysi, ajdodi va ruhiy yo’lboshchisi hisoblangan. Bu tushunchalar "O’g’uznoma", "Dada Qo’rqut" kabi dostonlarda hamda arxeologik topilmalarda o’z aksini topgan. Turkiy xalqlar madaniyatidagi hayvonlar kulti insonning tabiat bilan naqadar yaqin bo’lganini ko’rsatadi. Bu qarashlar vaqt o’tishi bilan Islom dini qadriyatlariga bilan uyg’unlashib, xalqimizning bugungi urf-odatlariga, ertaklariga va amaliy san’atida o’z ifodasini topmoqda.

Shimoliy Amerika indeyslari, Avstraliya aborigenlari va qadimiy turkiy qabilalar orasida totemizm keng tarqalgan. Bunda muayyan bir hayvon qabilaning ajdodi yoki himoyachisi deb hisoblangan.

Ko’k Bo’ri: Turkiy xalqlar mifologiyasida jasorat, erkinlik va yo’lboshchilik ramzi.

Burgut: Ko’plab xalqlarda osmon va quyosh qudrati, olijanoblik timsoli.

Sharq sivilizatsiyalarida hayvonlarga nisbatan munosabat o'ta chuqur falsafiy ma'noga ega:

- Misr: Qadimgi misrliklar mushuklarni (Bastet ma'budasi), lochinlarni (Gor) va skarabey qo'ng'izlarini muqaddaslashtirishgan.

- Hindiston: Siger — ona va yer barakasi ramzi sifatida e'zozlanadi. Fillar esa donolik va omad timsoli (Ganesha xudosi) hisoblanadi.

- Xitoy: Ajdah — imperatorlik qudrati va suv unsuri ramzi bo'lsa, Feniks qushi qayta tug'ilishni anglatadi.

G'arb madaniyatida hayvonlar ko'pincha geraldika (gerblar ilmi) va ertaklarda namoyon bo'ladi:

- Sher: "Hayvonlar podshohi" sifatida kuch va qirolik hokimiyati ramzi.

- Boyqush: Qadimgi Gretsiyada donolik ma'budasi Afinaning hamrohi sifatida bilim timsoli.

- Bo'ri: Rim mifologiyasida (Romul va Rem qissasi) hayot baxsh etuvchi va qat'iyat ramzi.

Dinlar hayvonlarga nisbatan etik me'yorlarni belgilab bergan:

- Zardushtiylikda: It va xo'roz yovuzlikka qarshi kurashuvchi muqaddas jonzorlar.

- Islomda: Hayvonlarga shafqat qilish, ularni azoblamaslik imonning bir qismi (Qurbonlik va Aqiyqa marosimlari orqali tartibga solingan).

- Buddizm: Reinkarnatsiya (qayta tug'ilish) nazariyasi tufayli har qanday tirik jonzor ga ozor bermaslik ("Ahinsa" tamoyili) markaziy o'rinda turadi.

Hayvonlar bilan bog'liq qarashlar insoniyatning tabiat bilan uyg'unlikda yashashga bo'lgan intilishini ko'rsatadi. Har bir madaniyat hayvonlar orqali o'zining qadriyatlarini, qo'rquvlarini va umidlarini ifodalagan. Bugungi kunda ushbu an'analarni o'rganish ekologik madaniyatni yuksaltirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдуллаев С. Ўзбек маданияти тарихи. – Тошкент: Фан, 2005.
2. Жўраев М. Ўзбек халқ эртакларида сеҳрли ҳайвонлар мотиви. – Тошкент: Фан, 1991.
3. Жўраев М., Шомусаров Ш. Ўзбек мифологияси ва араб фольклори. – Тошкент: Фан, 2001. (Humo, Semurg va boshqa mifologik qushlar tahlili).
4. Тайлор Э. Б. Первобытная культура. – М.: Политиздат, 1989. (Animizm va totemizmning kelib chiqishi bo'yicha fundamental asar).
5. Леви-Стросс К. Тотемизм сегодня. – М.: Академический проект, 2001.
6. Фрэзер Дж. Дж. Золотая ветвь: Исследование магии и религии. – М.: АСТ, 1998.